

Pekař Jan Marhoul vyšel poprvé roku 1924 v Družstevní práci jako 9. svazek sbírky *Živé knihy*, podruhé roku 1925 v Odeonu Jana Fromka jako 4. svazek stejnojmenné edice; 3. a 4. vydání vyšlo takřka současně a z téže sazby na podzim roku 1929 v Odeonu a v Družstevní práci (jako 19. svazek *Živých knih B* a jako 2. svazek *Knih Vladislava Vančury*), tentokráte s ilustracemi Toyen. Další vydání, poslední za života autorova, vyšlo roku 1934 v Melantrichu jako 59. svazek sbírky krásné prózy *Úroda* a jako 4. svazek *Spisů Vladislava Vančury* (5. vydání). V Melantrichu vyšlo i první poválečné vydání roku 1947 (6. vydání, v tiráži označené jako 13.—34. tisíc), dále pak vyšel román v Československém spisovateli (7. a 8. vydání roku 1952 a 1957), v Odeonu 1968 jako 85. svazek *Národní knihovny spolu s Markétou Lazarovou a Poli ornými a válečnými* (9. vydání), ve Svobodě roku 1972 (10. vydání) a opět ve Spisovateli roku 1976 v edici *Slunovrat* (11. vydání). Naše vydání je tedy dvanácté (v Československém spisovateli čtvrté).

Pole orná a válečná vyšla poprvé v září 1925 s obálkou Karla Teiga jako 1. svazek edice Odeon vydávané Janem Fromkem. Jako další, 2. vydání vyšlo v témže nakladatelství 100 výtisků s podpisem autorovým (z toho padesát číslovaných), 3. vydání ještě téhož roku v Družstevní práci jako 4. svazek *Živých knih B* s obálkou a v úpravě Jindry Vichnara, s datem 1925 na titulní stránce a v tiráži s označením nákladu 1200 výtisků; bibliofilské vydání s datem 1925 v tiráži, kde je navíc uveden i náklad 1300 výtisků, z toho 100 ručně číslovaných na van Gelderu, není běžně považováno za samostatné, neboť následující vydání — melantrišské z roku 1934 (60. svazek sbírky krásné prózy *Úroda* a jako 5. svazek *Spisů Vladislava Vančury*) — nese označení

jako vydání čtvrté. Po válce následovalo 5. vydání (7.—26. tisíc) roku 1947 (Družstevní práce — Melantrich), 6. vydání 1953 (Československý spisovatel), 7. vydání 1966 (Naše vojsko), 8. vydání 1968 (Odeon, Národní knihovna, sv. 85), 9. vydání 1972 (Práce). Naše vydání je desáté (v Československém spisovateli druhé).

Knižnímu vydání předcházely časopisecké otisky, a to v Disku I, 1923, str. 8—13 „Fragment románu Pekař Jan Marhoule“, z Polí orných a válečných byly otištěny ukázky v Reflektoru 1, 1925, str. 2—7 („Odhodlání k vraždě“), v Pramenu 5, 1924, str. 15—19 („Z románu Ouhrov. Sloup a stráž“) a v časopise Sever a východ 1, 1925, str. 12—14 („Úryvek románu“). Dochoval se i rukopis Pekaře Jana Marhoula (zčásti autograf, zčásti rukopis psaný sutorovou chotí) a autograf poslední kapitoly Polí orných a válečných (obojí v literárním archívu Památníku národního písemnictví).

Srovnání rukopisného znění Pekaře Jana Marhoula s tištěným textem jednotlivých knižních vydání, stejně jako konfrontace knižních vydání Polí orných a válečných vyšlých za autorova života, ukazuje, že obsahová stránka od své první dochované podoby zůstala nedotčena, děj, charakteristika a jednání postav, jejich promluvy nezaznamenaly žádných závažných změn. Nejsou přidávány, rušeny ani jakkoliv přepracovávány pasáže či větší celky a úpravy nijak neovlivňují spád vyprávění, dramaticčnost scén, dějovou či krajinnou atmosféru, portréty i akce postav atp. Text po této stránce má v podstatě již definitivní podobu. Úpravy, k nimž dochází, jsou většinou rázu mluvnického a pravopisného, normativního. Nelze tu tedy mluvit o takových významových proměnách, které by zachycovaly vlastní genezi díla po stránce umělecké, tj. obsahové a ideové, ale spíše jen o jazykových úpravách určitého typu, a nové redakce obou knih před jejich opětným vydáním vycházejí v podstatě také jen z tohoto zřetele a týkají se zpravidla týchž oblastí. Jak naznačují korektury v dochovaném rukopise Pekaře Jana Marhoula prováděné tužkou

a rukou odlišnou od autora a jeho manželky, jejich iniciátorem byla zřejmě osoba pověřená jazykovou redakcí rukopisu nebo textu předcházejícího vydání při přípravě vydání nového. Podle druhu některých závažnějších zásahů do textu rukopisu (ostatně dost vzácných) lze soudit, že se dály s vědomím autora, který se na nich někde přímo podílel, byv na ně upozorněn (např. 11 ptal se podvodník, *jižjiž se zpronevřuje svému řemeslu m. . . blizek zpronevěřiti se. . .*; 12 jež ho *připodobňovaly* všem lidem m. jež ho *činily podobna. . .*; 16 *znásilňoval hrubě svého hostě jazykem m. činil svému hosti hrubá násilí jazykem*; 16 andělská *hloupost m. . . blbost*; 17 aby vstana činil *opět* totéž m. . . činil totéž; 22 *jakkoliv vřiská a duní, jsouc vyslovována tolikerými ústy m. jakkoliv vyslovovaná tolikerými ústy vřiská a duní*), opravy podružnějšího rázu pak autorizoval, dav k nim předem svolení, a až na ojedinělé případy — jak svědčí následující vydání — akceptoval. Textové rozdíly mezi předcházejícím a následným zněním se dále zužují většinou na vypouštění slov; leckdy však ani není vyloučeno pouhé přehlédnutí při korekturách. Tam, kde jde o evidentní nedopatření (vynechaný řádek, poškozená sazba, chybějící slova atp.), text restituujeme podle předcházejícího náležitého znění.

Detailní poznání rukopisu románu Pekaře Marhoula přináší zajímavá zjištění. Ukazuje se, že autorův jazyk osciloval mezi vyjádřeními odpovídajícími živé řeči a mezi stylistickými obraty vyloženě knižními, často i archaickými. Úpravy prováděné tužkou potlačují projevy mluvené řeči zaváděním tvarů a podob vyžadovaných soudobou kodifikovanou normou a stejným způsobem se vyrovnávají s některými typy knižního projevu. Tak například proti Vančurovu akuzativu je zaváděn záporový genitiv: 19 *Nevyhazoval bych peněz oknem m. . . peníze. . .*; 39 *že bychom neměli přijímati Ruddových peněz m. . . Ruddovy peníze*; 45 *Nebojím se, že byste jí našli m. . . ji. . .*; 49 *Ty bochníky, kterých neprodáte m. . . které. . .*; 53 *proč by lidé nekupovali venkovského chleba m. . . venkovský*

chléb; 57 Avšak Jan nemohl nepřijmouti *nabídky* m. ... *nabídku*; 73 což jste *toho* nevěděla m. ... *to...*; 75 nepotřebujete *ničeho* mimo slavníky m. ... *nic...* (v 1. vydání nepřejato stejně jako na 51 nevidíme *jich* m. ... *je*). Obdobného rázu jsou i změny vazeb jako: 27 že *jich* nedbal m. ... *na ně...*; 34 robili o jednom díle m. ... *na* jednom díle; 19 bude požadovati *svých peněz* m. ... *svoje peníze*; 49 pozvedaje *svého hlasu* m. ... *svůj hlas* atd.

Tužkou jsou dále v hojném počtu korigovány složené tvary adjektiv v doplňku na podobu jmennou: 15 když byla dílna *ticha* m. ... *tichá*; 19 Jsi *hluch* a *slep* m. ... *hluchý* a *slepý*; 22 byl jsi opravdu *bohat*, a nyní jsi *chud* m. ... *bohatý...* *chudý*; 25 zůstává *sláb* m. ... *slabý*; 35 Já jsem byl vždycky *chud* m. ... *chudý*; 47 byl *kliden* a *šťasten* m. ... *klidný* a *šťastný*; 75 Mlým zůstal *prázden* m. ... *prázdný*; podobně je v doplňku nominativ nahrazen instrumentálem (25 žena je *ženou* m. ... *žena*; 35 A přece je *žebrákem* m. ... *žebrák*; 42 přece byl jeho *přítelem* m. ... *přítel*; Jan byl *jinochem* m. ... *jinoch*; 61 Jan Josef byl *jedním* z těchto hulvátků m. ... *jeden...*); dále se však často nepřejímá, nebo naopak zase instrumentál nominativem (10 byl to *dar* m. byl *darem*; 14 jenž není *tvůj* m. ... *tvým*; 87 jsem *svůj pán* m. ... *svým pánem* atp.).

Časté jsou korektury přechodníků. Zaměňuje se přítomný za minulý (23 *otevřev* svá ústa m. *otevra...*) a naopak (28 *uchopě* ji a synáčka za ruku m. *uchopiv...*), většinou se však nahrazují větou: 39 *Když zdvihl konec trámu* m. *Zdvihnuv...*; *Když dostihl prahu*, omdlel m. *Dostihnuv...*; (v 1. ani dále nepřejato); 58 *když usedl* na lože m. *usednuv...*; 66 přeloží svůj nástroj z ruky do ruky a *ustane* na chvíličku m. ... *stana...*; 68 Po chvílce mlčení mlynář *popadl dechu* a mluvil m. *popadnuv dechu mluvil*. Doplňuje se přechodník ve spojeních typu: 16 trochu *jsa* nachmelen; 35 podobno *jsouc* obrovskému draku; 36 všecka *jsouc* netrpěliva. Podstatně se také omezují infinitivní vazby: 26 Zapřisáhli se, že *přemluví* pekaře m. ...

přemluviti...; 27 nikdo mu neradil, *aby vystavěl pec a pekl* m. ... *vystavěti pec a péci*; 37/38 Jan rozhodl, že *zanechá* práci ve mlýně a *zřídí* kozí chlívek m. ... *zanechati* práci a *zříditi*...; 48 rozhodnuta, že *pomine* tohoto svodu m. ... *pominouti*... Infinitiv *býti* se vypouští ve spojení: 13 Nicota zdála se mu *býti* andělskou. Omezuje se užívání odkazujících zájmen a příslovci; 52 zůstával *tím*, čím byl; 55 všechno *to*, co jste řekl; 24 vidí poušť *tam*, kde bývalo... město. Dále se nahrazuje sloveso *scházeti* slovesem *chyběti* (46 *chybělo* jenom *peněz* m. *scházely* jenom *peníze*; 47 *chybělo* maličko m. *scházelo*...), odstraňuje se archaické zájmeno *an* (75 viděl, *jak* se valí m. ... *ana*...) a kondicionál po spojce *aniž* (21 *aniž se budou styděti* m. *aniž by se styděli*). Běžně se opravují tvary minulého času jako *prasknul, netknul, sejmul, vzpomenu, mrznul* atp. na *praskl, netkl, sňal, vzpomněl, mrzl*, korektury dávají přednost 3. sg. *jest* před původním *je*. Dalšími z tvaroslovných oprav jsou *lhou* m. *lžou, židovi, chlapovi* m. *židu, chlapu, u pece* m. *u peci, tvou činností* m. *tvoji*..., mezi *tlapami* peněžnickovými m. ... *tlapama*, celkem vzácná je oprava infinitivu *-ti* na *-t*. Hojně se mění kvantita: *cestař* m. *cestář* (ale zůstává *cestářka*), *nařikač* m. *nařikač, obinadlem* m. *obinadlem, dveře* m. *dvěře, stíhati* m. *stihati* atp.

Ke stylistickým změnám závažnějšího druhu, provedeným ještě v rukopise, lze počítat například vynechání slov jako: 44 udělám je *koněm i lodí*, tvoře nástrojem a silou lépe než chlap; 84 nebylo *žádného* přátelství (obdobně na 17: nezakoušejíc *žádného* pocitu *slávy*, nebo úprava na 12: ani jemu, ani *nikomu jinému* m. ani jemu, ani *žádnému*); dále jsou to slova doplňovaná (17 *vstana činil opět* totéž; 77 do uličky *zvané Bláto*), změna slovního pořádku (13 správci *jsem radil* m. *radil jsem* správci; Marhoul *se z podbrví díval* m. ... *z podbrví díval se*; 15 nakonec *se jeho vrtkavé srdce zaradovalo* m. ... *jeho... srdce se zaradovalo*), záměna zájmena *tento* substantivem (15 mlád jako všechny děti a nemyslí, jako *děti* m. ... *nemyslí, jako*

tyto; 21 přece jako stará petrolejová nádoba čpí především *petrolejem* m. . . *tímto*) a použití jiných slov nebo spojení: 11 Když se nasýtil, *vrhl* svoji historku m. . . *vyvrhl*. . . (dále však nepřejato), 23 V šedesáti letech jsem *postoupil* synovi statek m. . . *předal*. . . ; 40 *červotoče* m. *lykožrouta*; 53 pod jejich příliš útlými *tlapkami* m. . . *nohami*; 69 oči *bez brv* m. *bezbrvé oči*; 91 V *chorobě* se vyskytnou určité obtíže m. *Během choroby*. . . ; nebylo by lépe *svěřiti* jej nemocnici m. . . *svěřiti se*. . . ; 93 *nepostižného* ruchu m. *nepostižitelného*; 96 *Příběhy Jana Marhoula* m. *Vyprávění o Janu Marhoulovi* atp.

V 1. vydání se vynechává: 33 *jsa již* od *beder* vzhůru málem uzdraven; 51 *polírových* vuřtů a *jeho* kančího špeku; 55 věděl o *jeho* správkách; 56 není *ani* tak děsná; 61 Klukům nic se nezdá *býti* nedotknutelným; 87/88 *pozvednuv* ruky, jako by se dovolával širého světa, *odešel*; na 62 byla poškozena sazba vypadnutím řádku v místech „*Pa-horky nadelhotské. . .*“ (viz dále str. 247), naproti tomu se text doplňuje: 19 je chudák židovský, *chodívá* v *trepkách*; mění se pořádek slov (28 *Josefína stávala se minutu od minuty jinou* m. . . *minutu od minuty se stávala jinou*; 30 dala jej *poloblbě* *bábě* m. . . *bábě poloblbě*). Další změny jsou například: 20 můžeš se *bíti* *doprostřed* *prsou* m. . . *udeřiti*. . . ; 50 brali *chléb* m. *chleba*, 53 *prodavač vápna* m. *vína*; 76 peníze ušetřené *z kolika* let m. *za kolik* let; 78 po *veškeré* zemi m. po *vší*. . . ; 80 proti oběma *úpatím* uličky m. . . *ústím*. . . ; na 18 je korigováno *chcípal* na *zcípal*. Opravy infinitivu *-ti* a 3. *jest* jsou zcela ojedinelé.

2. v y d á n í přináší především změny v kvantitě (*léta* m. *leta*, *zabíječ* m. *zabiječ*, *poličkoval* m. *poličkoval*, *nehorázný* m. *nehorazný*, *snídani* m. *snídaní*, *nařikačem* m. *nařikačem*, *zdvíhal* m. *zdvihal* atd.), dosti nedůsledné a rozkolísané (na 25 zůstává například ještě *cestář*, zvláště kolísá kvantita u *rozjltřený* a *odvozenin*), i kvalitě (*sviňstva* m. *svinstva*, *sežrané* rží m. *zežrané*). Projevuje se tu tendence rušit čárku u přechodníků (navazující na autorovo škrtnání

čárek v rukopisu) a pokračuje se v úpravě slovosledu (19 že *tam je to* v bezpečí m. že *to tam je...*; 20 děvka *se smlouvá* s chlapy m. děvka *smlouvá se...*; 77 jako bývá *stříbro zkoušeno* m. ... *zkoušeno stříbro*; 95 jsme bez tebe *se svým zpěvem v koncích* m. *jme ... v koncích se svým zpěvem*), opět se odstraňuje zájmeno *ten, tento* (50 Řka všechnu *tuto* hanu), začíná se s úpravou zájmen (*mne* m. *mě*) a zaváděním *víc* místo *více*.

Výraznějšími změnami textu zde jsou: 25 *hovor* vázl m. *rozhovor*; 27 byl červen. m. ... červen!; 30 za „kňourajíc ze sna“ vynecháno *Rudda se protáhl a složil veliké ruce*; 32 *marná* je naděj m. *marna...*; 33 na *obdiv* m. *na odív*; 40 když si *zpíval* při své pekařině m. ... *zpívával* (obdobně na 47: Opět *zpíval* m. *zpívával*, 87 úporně *přemýšlel* m. ... *přemýšlival*); 45 jak by mohl jíti do lesa poraziti strom m. ... do lesa *a* poraziti ...; 49 či již záhy podnapilý m. či již *tak* záhy ...; 49 od hráze k hrázi se válela houština zápachů, *sahajíc* větrem v šíř i dál m. ... *sahající...*; 58 „Jed,“ *volal* m. ... *zvolal*; na 66, 68, 82 se ruší uvozovky: *Zde jest otevřený hrob, pojďte, pojďte; Ztichni, Jene Josefe...* *usadte se; Zbijte mne všichni...* *rukou*; 86 *Jan Josef* *odpověděl*: „*Nerozumím matematice...*“ m. „*Jsem na studiu tupý,*“ řekl *Jan Josef*, „*nerozumím...*“ 90 *polootvřeným* oknem m. *pootevřeným...*; za „posmívají se vám?“ vypuštěno *vyšetřoval lékař.*; 93 zrušen odstavec *Avšak Josefna zanechala...* Sporná je změna na 18: chvále vládu a *svatá* náboženství m. ... *svaté...* (přehlédnutí?), evidentní tiskové chyby jsou: 16 *tu, myslí*, přece poznal m. ... *myslím...*; 43 *Malý Josef* m. *Malý Jan Josef*; 92 *solný* roztok m. ... *sirný...*; 93 *otevřené oko* m. ... *okno*; *vztáhl ruku co nejtragičtější* m. ... *nejtragičtější*.

3. v y d á n í (a s ním totožné 4. v y d á n í) se snaží vyrovnat kolísání v kvantitách (dvakrát opravuje *cestář* na *cestař*, u rozjítřený a odvozenin se nedůsledně vrací ke krátké kvantitě), dále opravuje na *oblekli, nezpoličkujem, přechovávače, zdvihla*. Upouští se i nadále od oddělování

přechodníků, infinitiv na *-ti* je vystřídán podobou na *-t* opět jen ojediněle.

Kromě těchto změn se liší od předcházejícího vydání na místech: 9 Doposud sám hoří jeden každý m. ... sám *a sám*...; 11 Ty, který vidíš m. Ty, který *mě* vidíš; 14 zmatek otevřel mu *ústa*. — *Řekl*... m. ... *ústa*. *Řekl*...; 19 udělá si *z rukou* hlásnou troubu m. udělá si *rukou*...; 25 až se vznesl moučný prach; podobali se couře m. ... prach, podobali se (ve shodě s rkp.); 29 i bylo Deylovi *i* ostatním přátelům m. ... Deylovi *a* ostatním...; 30 zůstala *neznámá* m. ... *neznáma*; 34 jako by *dosud* měl svoji zástěru m. ... *doposud*...; robili o jednom díle: zdvihli nábytek m. ... díle; zdvihli...; 41 Bída... stala se *nudou* m. ... *nudnou*; 46 *těch* deset metráků m. *těchto*...; 48 *v prostraňcích*... *prostraňky* m. *v postraňcích*... *postraňky*; 51 *přijďte* k nám m. *přijedte*...; 57 *o nic* se nestarám, *než abych* vydělal m. ... *než jak*...; 65 byl veselejší než jindy; donesu mu snídani (oprava 2. vydání, kde na konci řádku interpunkce vynechána, rkp. a l má čárku); 67 Co *je* rozumného m. Co *jest*...; že jsme brali obilí a vaši mouku; což jste... nevážil m. ... mouku, což...; 68 obrátil se *k němu* m. ... *proti němu*; 85 *s hřidelníkem* m. *s hřidelíkem*; 92 *sírný* m. *solný* (oprava chyby v 2). Jako tiskové chyby možno kvalifikovat: 14 o malý peníz, *jež* mu kdysi půjčil; 30 *trojníček* (ojedinělý výskyt); chlapec pokrytý *bodláky* m. *boláky*; 49 *přijdu* třetího dne m. *přijedu*; 71 Jan obrátil *krhavé* oči m. *krvavé*.

Co do počtu nejvíce změn zaznamenalo 5. v y d á n í , tj. první vydání melantrišské. Na tomto faktu se nepochybně odrazila i okolnost, že šlo tentokráte o vydání v rámci edice Vančurových spisů, a proto byl text pro ně po jazykové stránce nově a výrazně zrevidován. Podstatně více než u předcházejících vydání tu převažují úpravy kvantit (*léta* m. *leta*, *jízva* m. *jizva*, *zdvíhati* m. *zdvihati*, *oblékl* (nedůsledně), opět se vrací a vyrovnává podoba *rozjítřený*, *přechovávačem* m. *přechovavačem*, *zapřahati* m. *zapřáhati*, *pětkář* m. *pětkař* (nedůsledně), *zabíječi* m. *zabiječi*, *utáha-*

ných m. *utahaných*), tvarů slovesných (*vzpomněl, rozpomněl, zapomněl, připomněl, odprýskl, sňal, vychrstl* m. *vzpomenul, zapomenul, připomenul, rozpomenu, odprýsknul, sejmul, vychrstnul* atp., *maži* m. *mažou, hádal ses* m. *hádal jsi se, Ty ses zrajtoval* m. *Ty jsi se zrajtoval*) a zájmných (mimořádně rozsáhlou skupinu zde tvoří užití kratších podob přivlastňovacích zájmen: *svou dlaň* m. *svoji, ze své díry* m. *svoji, svou naději* m. *svoji, své šaty* m. *svoje* atd.), pořádku slov (zejména u zvratných sloves, kde se zájmenu se dostává v umístění přednost před slovesem nebo jiným slovem: 12 *tvář se zježila* m. *tvář zježila se*; 15 *Marhoul si vzal zástěru* m. ... *vzal si*...; *Mrak dluhopisů... se již trhal* m. ... *již se trhal*; 20 *Zatím se Jan díval* m. ... *Jan díval se*; 25 *aby se celá stavba sesula* m. *aby celá stavba se sesula*; 27 *Nazíří se vypravil* m. ... *vypravil se*), úprava vokalizovaných předložek, zavádění *víc* m. *více* a dotahují se jimi úpravy normativního charakteru započaté nebo naznačené již ojedinele v rukopise. Spojka *či* je nahrazována spojkou *nebo*: 49 *nebo* již záhy podnapilý, 50 *nebo* pracovní sbor, 86 písařem *nebo* něčím ještě horším, ve spojení *než aby* se vynechává první spojka: 40 hrůzami příliš smrtelnými, *aby* bylo lze nazvati je krásou; 76 jsem příliš chud, *abych* mohl pro něho něco učiniti, místo *náležeti* se zavádí *patřiti* atp. Podstatných textových změn je proti tomu málo: 17 to jest *jeho* živobyť m. *pekařovo*; 12 že by byly ještě jeho m. ... *více*; 70 pozůstatky slávy příliš *prosté* m. *sprosté*; 79 porozuměl jsi dobře m. porozuměl jsi *mi*...; 84 práce se *skončila s nocí* m. ... *končila*; 86 *Znepořádané vousy trčely mu z obličeje* m. *Znepořádaný vous... trčel...* Měněno je i uspořádání odstavců. S výjimkou *pravdivěji* m. *pravdivější* (91) se přejímají chyby vydání předcházejících a jejich počet se zvyšuje novými chybami (*Tabor* atp.).

V ještě větší míře postihly podobné jazykové úpravy melantrišské vydání Polí orných a válečných, zřejmě i proto, že předcházející vydání vyšla bezprostředně za sebou v tém-

že roce, ev. i měsíci, ze stejné sazby a jen s ojedinělými, namátkovými úpravami (především v interpunkci u přechodníků). Soustřeďují se opět ke kvantitě (krátí se *kůželu*, *litice*, *nepopíratelné*, *vyprávěčových*, *sténající*, *děšť*, *umývadlo*, *výhrůžný* — na *vyhrůžný* —, *dlouží se dohledl*, *holinky* — nejednotně —, *leta*, *zdvihá*, *rozjitřentí*), z jiných hláskových změn je to pak například *vyšnořil*, *skříňky*, *svinstvo m. vyšnořil*, *skříňky*, *sviňstvo*, *plamének m. plamínek*, *přazka m. přezka*, *uvědomen m. uvědoměn*, *nařčený m. nařčený*; v tvarosloví mimo typů upravovaných u Pekaře Marhoula se zavádí *káráš m. kářeš*, *znějící m. znící* atp. Velký podíl změn připadá na vrub odstraňování širších tvarů přivlastňovacích zájmen (*svou* ohyzdnost, *svou* útrobu m. *svoji*, *tvé* lože m. *tvoje*, *své* junáctví m. *svoje* atp.) a na úpravu slovosledu (většinou u zvratných sloves: 136 ostatní *se prací rozněcovali* m. ostatní *prací se rozněcovali*; 140 Obešed hromadu dříví *vrátil se* skoták m. . . . *skoták sevrátil*; 148 Josef *se mohl vrátit* domů m. . . . *mohl se . . .*; 154 *podobal se* Josef m. *Josef podobal se*; 165 *se nyní uzavírá* m. *nyní se uzavírá*; 176 panství kramářovo *se teprve počínalo* m. . . . *teprve se počínalo*; 194 vojsko, jež *se naráz stává svárlivým* m. . . . *naráz stává se . . .*; 195 Děla *se dala* do hřímání m. . . . *dala se . . .*; 197 ana *se uprostřed natřásá* m. . . . *uprostřed se natřásá*; 201 Starý Danowitz . . . *se zmýlil* v lásce m. . . . *zmýlil se . . .*; 205 Soumrak *se stával* pozvolna tmou m. . . . *stával se . . .*; 208 když *se Řeka opětně díval* m. . . . *Řeka se opětně díval*; 211 Konečně *si dodal* odvahy m. . . . *dodal si . . .*; 212 Dva pahorky . . . *se otevřely* m. . . . *otevřely se*; 216 ve světnici *se již hraje* m. . . . *již se hraje* atd. Pořádek se mění i v případech jako: 108 kůň *ho udeřil* m. . . . *udeřil ho*; *vezl František* do Hradce dar m. *František vezl . . .*; 125 Jda k otci *nechtěl Josef víc* m. . . . *Josef nechtěl . . .*; 205 nakonec *jich nedovedou* uhasiti m. . . . *nedovedou jich* uhasiti atd.

Hojně se ruší vokalizovaná podoba předložky (*ve* své veselosti, *ve* světnicích, *ve* svých hrncích, *ve* svém nitru),

místo *více* je většinou *víc*. *Sestávati* se nahrazuje slovem *skládati*: 110 bohatství *se skládá* z haléřů vyšizených, 120 světníci o čtyřech stěnách, *skládající se* z knih. Početnější než u Marhoula je záměna spojky *či* spojkou *nebo* (100 náhoda *nebo* báseň, 193 Něco ticha *nebo* aspoň utišení, 205 něco dřeva *nebo* chrastí, Udupáte je... *nebo* budete bdíti?, 206 ruka *nebo* hrozící prst, 208 státní papír *nebo* starý los) a vypouštění spojky *než* ve spojení *než aby* (124 jsi příliš zaměstnán, *abys* cokoliv opakoval, 210 příliš často slyšel nadávati na vojenskou robotu, *aby* se jí nehleděl zbaviti atp.).

K dalším změnám textu se řadí: 99 na sever, *na* jih, východ i západ m. ... *na* sever, jih...; 104 Přijď a přiveď Annu m. Přijď *opět* a přiveď...; 108 v márnici m. v *ústavní*...; 111 Řeka... vešel *poslední* m. ... *nejposlednější*; 129 odepjal šavli z beder m. ... *ze svých* beder; 130 týž údiv m. *tentýž*...; 158 Tmu, jež potrvá tři léta m. ... *po* tři...; 162 počínání bylo by... *prosté* m. ... *prostné*; 164 den *poté* m. den *nato*; 171 *spínací* špendlíky m. *svěrací*...; 180 na dvakrát *sto tisíc* m. ... *stotisíců*; 194 silnicí, jež jim(!) procházela m. *říšskou* silnicí...; 199 Sama se ukázala blbou m. ... *býti* blbou; 221 Rozdej jmění chudým m. ... *své* jmění...; 201 Danowitz se zmýlil v lásce, klamal se m. ... v lásce *a* klamal se; 211 vynecháno *Což o to!* za „... do bitevní čáry!“; všechna setkání... se mu zdála nepřátelská m. ... *býti* nepřátelská; Dost dlouho jsi *řádil* v hospodě m. ... *neřádil*...; 216 Ticho, jenž Danowitz neslychal m. ... *nikdy* neslychal; Tvůj generál mi psal o vyznamenání m. ... psal *cosi* o vyznamenání atd. Kromě toho je tu i velký počet nesporných tiskových chyb (*chodiště* m. *schodiště*, *končíř* m. *končír* atd. atd.). Byla také zrušena řada odstavců (zvláště připojením přímé řeči k uvozovací větě nebo spojením souvisejících dějových úseků, leckdy však i kvůli lámání).

Na rozdíl od Pekaře Marhoula přistupuje V Polčh orných a válečných navíc ještě radikální omezování infinitivů na *-ti*. Podoby s *-ti* jsou rušeny i v obvyklých vančurov-

ských vazbách (*jal se hledati, jest mi vyřizovati*), i tam, kde jsou součástí kontextu knižní povahy (ve spojení s genitivem záporovým, u přechodníků, zastaralých vazeb apod.). Například: 106 Zatím se naplňoval čas těhotné a všem bylo *mysleti* na blížící se porod; 107 Bylo mu *vnést* pláč na polní cestu a *naříkati* samu nad mrtvolami; 108 Nemohl *jíti* podle koní, nemohl se *vzepřiti* o lopatu, nemohl *vznést* snopu na podávkách; 114 kdykoliv mu bylo *mysleti*; 117 *jest mi vyřizovati* vaše nesmysly; 122 aniž nalezl odvahy *opakovati* aspoň to, co byl již řekl; 127 Terezie jala se *mluviti* a byla velice kurvou; 134 Přijav hlášení strážmistřovo a rozkročiv se zvedá svou těžkou šavli a bude blázniti před vojáky, vykonáváje kyvy jako rozsévač, jenž si žádá *osíti* mračno; 135 Ve dnech žní Hora zanechal své stáje a vyšel s ostatními do plných polí poněkud zmaten obdobím, kdy mu bylo *porušovati* sled oblíbených myšlenek a viděti nové věci. V chladném tichu chlěva mohl *zířiti* v hlubiny obrazu spatřeného...; 140 Seskočiv z vozu, Řeka *jal se hledati* sekeru; 148/149 tento tulák, zachováváje krok s krokem kněžovým, *jal se mluvíti* poněkud zdlouha; 150 nemoha *snést* myšlenky, že by celá příhoda skončila; 157/158 Německá města řvou a malátným Čechám *jest se rozhodovati*. Válka uvodí tmou, jež potrvá tři léta; 169 nebývá nutno *šetřiti* starých úrod; 183 V mezipalubí... nelze *zardousiti* kuplířské baby, jež ujíždí na za svým řemeslem atd. atd.

Úpravy jsou o to problematičtější, že jsou prováděny značně mechanicky a ve velkém rozsahu jen v první polovině, či spíše jen třetině, potom jejich počet nápadně klesá, jsou nahodilé, a v poslední třetině se objevují jen sporadicky. Je evidentní, že záměr zavádět podoby na *-t* nebyl dostatečně promyšlen a vymkl se jeho původci (ať již to byl sám autor, či jazykový úpravce) z rukou, nebo že autor dal sice svolení k omezování infinitivů na *-t*, ale projevil nesouhlas s podobnými úpravami en gros. Proto jsme se rozhodli neakceptovat na rozdíl od ostatních úprav, provedených rovnoměrně po celé ploše textu, úpravy infinitivů.

Mimo jiné zasahují do značné míry původní text a rozcházejí se s autorovým územ praktikovaným i v Pekařovi Marhoulovi, který vyšel v nové redakci v témže roce. Kromě toho třeba přihlédnout i k tomu, že další práce Vančurovy, vzniklé ve třicátých letech bezprostředně po těchto vydáních (Tři řeky), nijak nelikvidují užívání infinitivů *-ti*, i když jsou psány již uvolněnějším jazykem; pouze počet infinitivů na *-ti* v nich není tak vysoce převažující, jako tomu bylo ve dvacátých letech, a udržují se zvláště v případech obdobných těm, jež byly citovány.

Velký rozsah změn normalizujících v duchu doby autorův jazyk (navíc při absenci výrazných významových textových změn), svědčících spíše pro úpravce než pro autora samého, a zvláště pak otázka infinitivů rozhodly při prvním kritickém vydání obou románů v Národní knihovně, že za základ byl zvolen text vydání předmelantrišského. V našem vydání, které je součástí nové edice Vančurových spisů, bylo od podobného rozhodnutí upuštěno. Redakce vycházejíc z faktu, že 5. vydání Pekaře a 4. vydání Polí (tedy první vydání melantrišská), obojí představující vydání poslední ruky, byla autorizována a že i další autorovy práce vycházely ve stejném nakladatelství a procházely zřejmě podobnou jazykovou redakcí, zvolila jako základ tato vydání i přesto, že mají řadu nedůsledností, ovšem s tím, že jejich nedostatky budou korigovány podle předcházejících znění a užití infinitivů na *-ti* v Polích orných a válečných bude přizpůsobeno podle posledního vydání předmelantrišského.

Základem našeho vydání je tedy v obou případech vydání poslední ruky, u Pekaře Jana Marhoula vydání páté, u Polí orných a válečných čtvrté. Zachováváme jazykovou podobu těchto vydání (*štkání*, adv. *jediné*, *rozjitřený*, *procítá*, *béře*, kolísání *oblekli—oblékli*, *kynik*, atp.) — ovšem s výjimkou infinitivů v Polích orných a válečných (viz výše). Ojedinelé *trojntček* (str. 30) upravujeme podle ostatních výskytů na *troníček*. Další úpravy se pak týkají pravopisu (*lechtá* m. *lehtá*, *stlouká* m. *ztlouká*, *Josefina* m. *Josefina* ;

odstraňujeme počáteční psaní *stkvělý* podle pozdějšího *skvělý*). Na str. 58 rozepisujeme *Fr. na Františkem*.

Textové úpravy byly provedeny na těchto místech (r — rukopis; 1 — 1. vydání atp., NK — Národní knihovna):

Str.

- 13: Marhoul se z *podbrví* díval ... m. ... z *pobrví* (r,1)
- 14: ... zmatek otevřel mu *ústa*. *Řekl*: m. ... *ústa*. —
— *Řekl*: (r—2)
- 15: když dříve *pečlivě* očistil pero m. dříve očistil... (r,1)
„*Nic méně, nic méně*,“ m. „*Nicméně, nicméně*,“
(r—4 a podle dalšího textu)
- 16: Rudda se měl ženit; jeho nevěsta nebyla jiná... m.
... ženit: jeho... (r)
Tu, *myslím*, přece poznal m. ... *myslí*... (r,1)
- 18: před ní se potlouká mátoha *důstojníka* m. ... *mátoha*
důstojník (r—4)
- 25: Nevrátil se již do pekárny, *ale* šel k Josefíně m.
aby... (r—4)
- 30: chlapec pokrytý *boláky* m. ... *bodláky* (r—2)
- 40: nové roušky *na* ní rudnou m. ... *za* ní (r—4)
- 41: jeho ustavičná rozjítřenost je *daleka* kázně m. ...
daleko... (r—2)
- 42: vznášel se nad *nimi*. *Jan* se hnal m. ... *nad nimi*,
Jan... (r—2)
sňal čepici se znakem svého *úřadu* m. ... *řádu* (r—2)
- 43: „*Tyto doutníky*,“ *řekl*, „*jsou* ze židovské země m.
... *doutníky jsou*...“ (r—4)
Malý *Jan* Josef stál vedle otce m. Malý Josef... (r,1)
- 44: aby měřil *strašné* výšiny m. ... *strašně*... (r,1)
Josefína je zastihla m. ... *ho*... (r—2)
- 49: jakási *baba*, jež měla na konci vesnice krámeček m.
... *bába* ... (r—2)
přijedu třetího dne m. *přijdu*... (r—2)
- 50: mužové všech stáří a *nemocí* a všech tvarů neštěstí
m. ... *nemocní*... (r—4)

- 53: Don a Bosko *zapadali* do závějí m. ... *zapadli*...
(r—2)
pod jejich *přliš* útlými tlapkami m. pod jejich
útlými... (r,1)
... jako prodavač vápna. *Mrzl a opět pil kořalku.*
Tak minulo deset dní... (doplněno podle r—4)
- 54: Síla vládnouti penězi je bohatství, *ale* peníz sám
jest jen znamení této síly m. ... bohatství, peníz
sám... (r—4)
- 57: bude zde stárek *Durdil*, a chcete-li, vy m. ... stá-
rek a... (r—4)
- 58: odlesk nemoci... *znamenal* mu tvář m. ... *zname-
nala*... (NK)
- 60: tento vlk praví se *býti* mlynářem m. ... praví se
mlynářem (r—4)
- 62: vysolí jim na napjaté kalhoty pětadvacet. *Tu mužiček
řve a vydá řeky pláče, aby, až se starý pán obrátí,
vyplazoval jazyk.* (Doplněno podle r.)
- 65: *nenapadala* ho pražádná veliká slova m. *nenapad-
la*... (r, 1)
- 67: Spi, *spi!* m. Spi, *Spi!* (r,1)
- 70: Již nejsi *tak* mlád m. ... nejsi mlád (r,1)
- 71: obrátil *krvavé* oči m. ... *krhavé* (r—2)
- 82: dva směry, jež se v něm prořaly jako ramena *kříže* :
snění... m. ... *kříže*. *Snění*... (r—4)
- 83: tímto *pochybným* nachem m. ... *pochybeným*... (r)
duch lité a běsnící *prostoty* m. ... *prostoty* (r—4)
- 84: práce se *končila* s nocí m. ... *skončila*... (r—4)
kde ty jsi nyní m. kde jsi... (r—4)
- 85: v rovině *podélné osy* m. ... *podél*... (r—4)
- 86: domnívám se, že nemám *nepřavdu* m. ... *pravdu*
(r—2)
- 90: Zaveden odstavec *Lékař vdechoval*... (r)
- 92: Ten, který zde trpí m. ... který trpí (r,1)
- 93: otevřené *okno* m. ... *oko* (r,1)
I vztáhl šaškovskou ruku co *nejtragičtěji* m. ...
nejtragičtější (r,1)

- 94: na *dvě* části m. na *dvé*... (r,1)
- 96: ropotání *neutichlo* po světnicích m. *neutichla*... (r—2)
- 104: Přijď *opět* a přiveď Annu m. Přijď a přiveď... (1—3)
- 108: ležela v *ústavní* márnici m. ... v márnici (1—3)
dřímál a stárl. m. ... stárl!
- 114: *strnul* a setrvával v nehnutí m. *trnul*... (1—3)
- 115: pravil *babě* m. ... *bábě* (1—3)
- 118: k mladšímu *synovi* m. k mladšímu (1—3)
- 119: neměl *nic* než vlny času m. ... *sic*... (1—3)
- 122: podobný hlomozu dveří a *kročejům* mlékaře m. ... *kročejů*... (1—3)
- 123: méně záhadné než *vichřící* slova m. ... *vichřící*... (1—3)
- 138: Zaveden odstavec *Jedna z žen vzala něco vody*... (1—3)
- 157: Zaveden odstavec *Jméno hladovce slávy*... (1—3)
- 162: z *nemenší* části m. z *nejmenší*...
- 165: Nádražní sloup a jeho stín, *tato* vidlice... m. stín, vidlice (1—3)
- 170: Tato sebevražda, neboť kdo by zabíjel chudáka, jenž neměl nic mimo dvacetikorunu, která zůstala zašita v jeho sáčku?, *tato* sebevražda... m. ...sáčku? *Tato*... (NK)
- 171: vysypal *věci* na zem m. ... *věc* (1—3)
- 172: *Civící* divákové m. *Cavící*... (1—3)
- 175: *těchto krvavých věcí* m. *tyto krvavé věci* (NK)
- 180: Blbnutí vojáků odolávající hrůzám lépe než slovu m. Blbnutí vojáků *a* odolávající... (1—3)
- 181: *právo* je pouhé slovo m. *práv*... (1—3)
- 186: „Kdo jsi?“ *ptal se* Danowitz... m. ... *Ptal se*...
- 201: „Přichystejte vůz, řekl,“ *odjedu* ještě před polednem. (NK)
m. „... vůz, odjedu...“ (1—3)
- 206: na *svůj* prázdný vůz m. na prázdný... (1—3)
- 211: Dosti dlouho jsi *neřádil* v hospodě m. ... *řádil*... (1—3)

- 216: Ticho, jež Danowitz *nikdy* neslýchal m. ... Danowitz neslýchal (1—3)
 Tvůj generál mi psal *cosi* o vyznamenání m. ... psal o vyznamenání (r—3)
- 217: teď je snad vazba *již* u konce m. je ... vazba u konce (1—3)
- 221: *bleptal* modlitby m. *breptal*... (1—3)
- 222: zámek přecházely *zamýšlené* noci m. ... *zamýšlené*... (1—3)
- 224: Zpěvy křičené z hlubin, posměch a prokletí *potřásaly* bohem bitev m. ... *potřásalo*...
- *Vojska zbíhala*. m. *Vojsko zbíhalo*. (podle dalšího textu; NK)
- 229: se slavnostmi bez *kutálek* m. ... *kukátek* (1—3)
- 231: *jděte* si pro zranění m. *jdete*... (1—3 a podle dalšího textu)